

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Københavnske aftener i sounden tid

A. D. HENRIKSEN

Københavnsske aftener i sounden tid

A. D. H E N R I K S E N

MALCHOW BOGTRYK RINGSTED 1968

INDHOLD

Aftener i klubben
og i Norske Selskab

Andersens aften og
aftener i præstegården

Aften på volden

Aftener på Nørrebro

Tegninger af

Alex Secher

Desuden ældre og
nyere billedstof

Forord

De efterfølgende spredte træk af aftenlivet i forskellige befolkningslag i Danmarks hovedstad gennem to århundreder prætenderer ikke at være et fyldestgørende billede. Mangen aften på Tivoli eller Dyrehavsbakken, ja, eller i Bakkehuset, kunne også være skildret, men livet der har adskillige skribenter berettet om. Alt i denne bog er heller ikke nyt – dog er afsnittet om H. C. Andersen og om livet i den københavnske præstegård her for første gang trykt i en bog. Da det i sin tid fremkom i to dagbladskronikker, vakte det opmærksomhed hos mange af de, der interesserer sig for københavnerlivet i svunden tid. H. C. Andersen-forskeren, den nu afdøde overlæge *Arne Portman*, skrev således herom:

„Jeg har nydt hver linie. Et fint og meget interessant stykke kultur- og litteraturhistorie oprulles for én under læsningen af artiklerne, som jeg må sige gør Dem megen ære, så udmærket som De har forstået at behandle stoffet. Med stor glæde vil jeg opbevare i min samling Deres kronikker om kredsen omkring H. C. Andersen, med udgang i studenterkammeraten Vilhelm Nielsen, hvem det lykkedes at hjemføre den søde og kloge Augusta som sin brud.“

Hvis jeg møder en lignende interesse og forståelse hos læserne af denne bog som her udtrykt, er hensigten med dens udgivelse fuldt ud nået.

A. D. Henriksen.

Aftener i klubben og i Norske Selskab

København Anno 1780. Under de søvnigt lysende og osende tranlygter går vægteren med sin morgenstjerne gennem det stille Læderstræde, forkyndende at klokken nu er ti:

Om du vilt Tiden vide,
Husbonde, Pig' og Dreng,
Da er det paa de Tide,
Man føjer sig til Seng ...

Men åbner vi døren til *Drejers Klub*, lyder andre toner os i møde:

Nu bort med alskens Politik
og lad os passe vores Drik ...

Den store punchebolle er kommet på bordet, og den er vigtigere end „alskens Politik“, hvad også kommer klart til orde i den sang, *Edvard Storm* har skrevet til klubben:

Hvad Rusland sig mod Tyrken foretager,
om de Godtfolk vil kyskes eller slaas,
den Sag os ej i mindste Maade rager,
en dejlig Grøft er mellem dem og os ...

Hvad rager det os – det ræsonnement betænker man sig dog på ved at erindre, at statsministeren, *Guldberg*, i dette år ved en kabinetsordre havde pålagt politimesteren at holde et vågent øje med „de saakaldte Clubs“, hvoraf der i de foregående år var opstået et stort antal, og fastsætte en grænse for deres tilladelighed. Intet „uordentligt“ måtte foregå, formændene måtte helst være „Mænd af agtet Alder, et sat Væsen og en bekendt god Opførsel“ og kun sådanne „bør i Henseende til Ungdommens Sæder og Forlystelser have vor Tillid“.

Det var heller ikke mindst ungdommen, der søgte klubberne, selv om *Drejers Klub* måske nok, da den længst muligt op-

retholdt en vis standard, overvejende søgtes af ældre, som her fandt det fristed for udfoldelse, de savnede, efter at det regimente, der havde bragt Struensee til skafottet, nu havde lagt en klam hånd på forlystelseslivet og var på vagt overfor eventuelt oprørske tendenser. Drejers Klub, som for første gang to år forinden var trådt offentligt frem med en fest i anledning af dronning Juliane Maries 49 års fødselsdag, var dog ikke netop i det Guldbergske regimentes skarpe søgelys.

Her var der liv og glade dage. *Baggesen*, som ellers ikke hørte til klubbens faste stab, udtrykte dette i en „Slutnings-sang“, at afsynge nær ved punchebollens bund:

Jeg, som Broderparten fik,
Eder bedst kan raade,
Vers og Kærlighed og Drik
taaler ingen Maade ...

og alle jublede overgivent med ham i strofen:

Hver af os var Bollen huld,
alle Bollen hulde,
jeg er fuld, og du er fuld,
vi er alle fulde.

I den første tid af klubbens eksistens søgte man dog specielle lejligheder til at solde, men snart gik det som med manden, der gerne ville have sin toddy hver aften, men dog syntes, at dette var for meget. Den ene aften sagde han: „I aften er jeg alene, mutter, så må jeg have en toddy til opmunt-ring“ og den næste: „Nu da Christian er her, må det være festligt, så må vi have en toddy“ – og så drak han den med god samvittighed hver aften.

Knud Lyhne Rahbek, som bedre end de fleste var egnet for klubliv, og som da også var medlem af så mange som muligt, var her som en fisk i vandet. Her fandt han stof til be-

„Drejers klub“ i Laderstræde - A.S.

handling og fornyelse, når han skulle skrive og redigere sin „Tilskuer“ – det var jo netop inspirerende for ham at beskue og være med i tidens rørelser. Hans fader var et af Drejers Klub's mest ansete medlemmer og havde sørget for, at sønnen allerede som 24-årig blev medlem, skønt ballotteringsbestemmelsen gjorde det meget vanskeligt at blive en af de 100, der kunne opnå at blive medlem. Han var jo ikke som andre af klubbens kendte navne en alt for overlegen ånd, han havde ikke evne til at skabe noget stort, men besad en eminent arbejdsevne og flid.

Det Norske Selskab, som fra oprettelsen 1772 kun optog nordmænd, men som efterhånden også optog danskere, blev sin tids frieste tumleplads for en række talentfulde digtere, der her uden hævninger udfoldede deres evner i løsslupne bramfrie vers, med hvilke de, uden at tilsigte det, opnåede deres sikre plads i litteraturhistorien. *Johan Herman Wessel* skrev her mange af sine kendte vers, og Rahbek nåede også her at blive optaget som medlem, da man efterhånden ikke fastholdt de højtidelige optagelsesbestemmelser, ja, i 1790, da han var blevet professor ved Kjøbenhavns Universitet, endog en tid at blive selskabets formand. Han tyngedes dog aldrig af værdighed eller lagde bånd på andre.

Hvad dette berømmelige selskabs medlemmer producerede til og på deres sammenkomster i Niels Juel's vinstue, først i Læderstræde, siden i Regnegade 210* (nu Sværtegade 7, „Wessels Kro“ i dag kaldet), er nedfældet i en „Vers-Protocol“, som aldrig er blevet tilgængelig gennem boghandelen, men som i 1935, på 150 års dagen for Wessels død, er udgivet i Oslo, specielt for medlemmerne af det dør endnu eksisterende Norske Selskab. Af denne guldgrube, som „protocollen“ litterært set er, skal her plukkes nogle prøver ud – og særlig sådanne som viser, hvordan disse digtere på en tid, hvor hovederne rullede for øksen under den store fran-

* Andre digtere har bidraget til denne vinstues berømmelse, blandt disse *Ludvig Bødtcher*, som her skrev sit digt om *Mødet med Bacchus*.

ske revolution, fejrede deres jul. I beretningerne om klublivet i datidens København er der ellers intet berettet, som viser, at denne højtid har været fejret – den var stadig, også for klubmedlemmerne, en hjemmets fest – men for

Niels Juel's Vinstue, nu Wessels Kro, Sværtegade 7

Norske Selskab's medlemmer var ikke mindst julen en særlig anledning til at mødes hos Madam Juel, deres afholdte og omsorgsfulde værtinde.

Juleaften 1784 digter *Peder Blicher Olsen* (der senere blev Geheimelegationsraad) aftenens sang til Norske Selskab med slutningsstrofen:

Endnu en Skaal for Vertindens Held,
som sig saa godt efter os kan skikke!
Gid det gaae hende bestandig vel,
som os forsyner med Mad og Drikke!
Gid hun maae leve og vi maae finde,
at hun er stedse en god Vertinde!
Skaal, Madam Juel!

Og da Selskabet fejrer juleaften 1790, er det professor Rahbek's tur til at skrive aftenens vise, hvis første strofe lyder:

Man trættes nu saa meget her,
hvad Klub den allerbedste er,
og mangen en har sagt paa Sang,
at hans har første Rang!
Jeg vil ej dømme mellem dem,
men elske Friheds gamle Hjem,
og drikke glad, med bredfuldt Maal;
Det Norske Selskabs Skaal!

Thomas Christopher Bruun's vise ved Selskabets sammenkomst nytårsaften i revolutionsåret 1793 viser os klart, at det ikke er tonen fra himlen, der giver genklang i medlemmernes sind, når det om „det hisset“ hedder:

Thi viide vi, Skiebnen urokkelig er,
saa være den Daare, som nyder ej her.
Kort Rosen den blomstrer, snart visner den hen,
og Ungdommens Foraar kom aldrig igien.

Vi kiende desuden saa lidt til hvad Spas
der hisset skal vanke; sæt om det var Fias!
Blandt evige Palmer, evindelig Sang
blev mig som mindst Tiden ugudelig lang.
Nej, Venner! nyt Livet, imedens I kan!
Naturen forundte os ikkun et Span.
Selv planted hun Nydelsens Drift i vort Bryst,
dens Sødhed er Skabtes og Skaberens Lyst.

„Hvordan det gaaer, vil vi holde vor Juul“ skriver samme
Bruun, da Selskabet atter mødes det følgende år, juleaften
1794, og fortsætter:

Deri vi dog vore salige Fædre
maae med behørig Ærbødighed hædre;
sagtens var Gildet lidt flaut og bedaget,
qvad de, saa var det af Spændebog taget;
Barnet til Ære de aad deres Suul
og holdt med Ølkanden glædelig Juul.
Ellers var' Knasterne ikke saa dumme;
Piger, det hele Aar tigerlig grumme,
fik de i disse kyssalige Dage
giort som det kielneste Dæggelam spage.
Møen, Mamaen, graae, rød musset, guul,
ingen undtagen, de legede Juul.

Nej, når de legede jul i Norske Selskab, så kvad de deres
egne åbenhjertige sange, og det var så vist ikke salmer „af
Spændebog taget“. Nytårsaften 1796 fejredes med hele fire
viser, som lige så mange medlemmer på forhånd havde for-
pligtet sig til at „gøre“, som det hedder i datidens udtryks-
måde. *John Collett's* vise, skrevet til melodien „Min Søn, om
du vil i Verden frem“, fortjener at kendes i sin helhed som
det træffende udtryk for medlemmernes livsfilosofi, den i
sin korthed og letfattelighed er:

Til Mandens Glæde blev Piger skabt,
o ja!
Han bruge dem og Druens Saft,
o ja!
Saa skal hans Liv saa glad henvinde
ved Biskop* Punsch og en Veninde.
O ja! elsk immer!
Tøm Glasset!
Drik immer!
Og elsk!

Naar Skriften siger: foragt det Skidt!
O nej!
Det gavner intet og skader tit.
O nej!
Da drik, og viid, at denne Lære,
kan aldrig i Agt hos Viise være!
O ja! elsk immer!
Tøm Glasset!
Drik immer!
Og elsk!

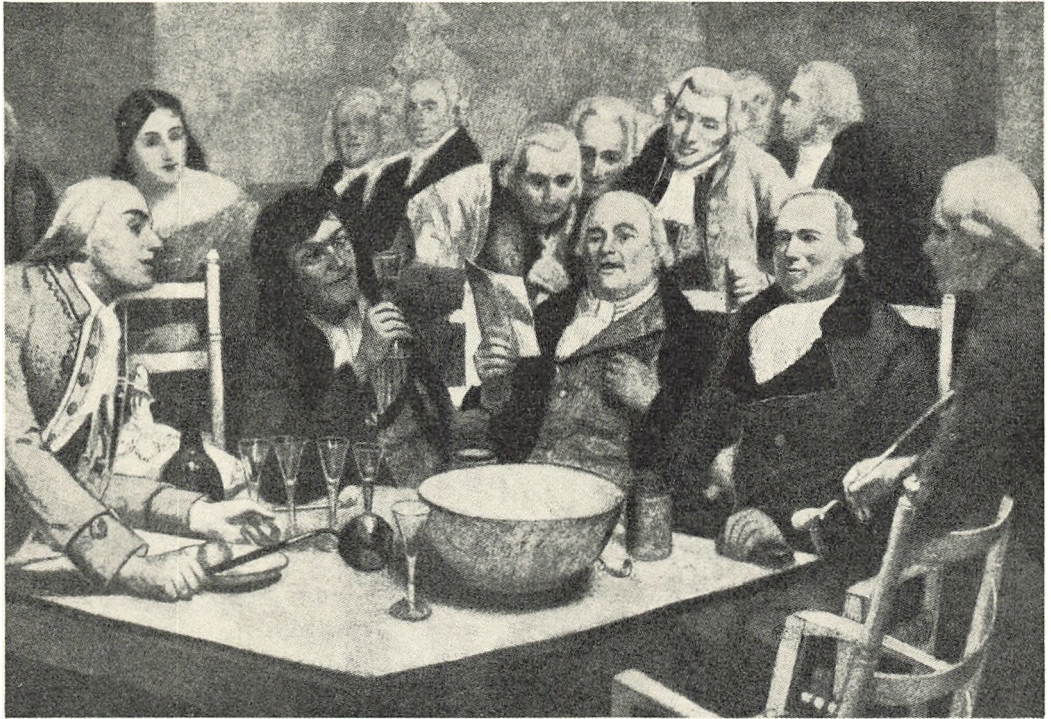
Fa'er Evan siger: Her er min Viin,
kom, drik!
Mo'er Venus raaber: Her har jeg min,
kom, stik!
Saa lad os da Evans Gaver drikke
og Venusses Tærner dygtig stikke!
Ja vist, stik immer!
Tøm Glasset!
Drik immer!
Og stik!

* Biskop = blandingsdrik af rødvin, sukker m.m.

Ja, ikke sandt – en bramfri vise, lige til at synge i dag som for 172 år siden! Vor egen tids poeter gør dem ikke elegantere og knapt så åbenhjertige.

De havned jo omsider som velmeriterede borgere i gode stillinger i hjemlandet Norge, disse norske livsglade digtere – det udtrykker *T. C. Bruun*, som skriver juleaftensvisen 1797, i sin skålsang, hvor et af versene lyder:

Ja, vinker hun endelig Ynglingen hjem
som Skriver, som Foged, som Messesærks Lem,
flux Norge ham udstoppet Lænestol rækker,

Den norske kunstner *Eilif Peterssen* er mester for et maleri af *Det Norske Selskab*, af hvilket her gives en detaille. Man er samlet om punchebollen i Niels Juel's vinstue, og damen på billedet er den afholdte *Madam Juel*.

hvorì han sig plejer og slumrer og strækker.
Hvo slaaer sig da ikke som Christen til Taa!
For Norge en Skaal!

Før vi forlader Norske Selskab, hvis saga var ude i 1812, må vi dvæle et øjeblik ved dets mest kendte medlem: *Johan Herman Wessel*, som døde i 1785 og således ikke var med til disse jule- og nytårsfester. Hans vers er så kendte og klassiske, at der ikke er nogen grund til at citere dem her.

Nordmændene i Selskabet prægede ofte dets virke i norsk, national, ja, fanatisk retning, hvad Wessel sikkert kun har haft et skuldertræk tilovers for – og protestere mod denne nationalisme (som bl. a. i høj grad prægede Selskabets slag-sang) gad han heller ikke. Hans ugidelighed er velkendt – den, som han så træffende har udtrykt i sin egen „gravskrift“:

Han ingenting bestille gad,
tilsidst han gad ej heller leve.

Johan Herman Wessel blandt vennerne i Det Norske Selskab.

Knud Nylund Rahbek - A.S.

Rahbek giftede sig 1798 med *Kamma Heger*, lykønsket af vennerne i Norske Selskab, hvis medlemmers breve til ham fra tid til anden han oftest undlod at besvare. Kredsen, han og *Kamma* samlede om sig i Bakkehuset, dannede vel ikke nogen klub eller noget selskab i egentlig forstand. Den kunne nok fortjene et kapitel for sig, men det vil nemt blive gentagelser af de mange, der allerede er skrevet om Bakkehusetiden.

Andersens aften og aftener i præstegården

Stambøger og breve fra en svunden tid kan ofte bedre end mangen overleveret beretning levendegøre tiden for os, og de kan være et værdifuldt supplement for den, der selv har oplevet den tid og vil genkalde den i erindringen.

Erindringssansen er skrøbelig hos de fleste mennesker. Når det ikke gælder de store begivenheder, der optager alles sind – og som håndbøger af forskellig art kan oplyse os om, hvis vi har glemt dem og ønsker dem opfrisket – husker de færreste hvor, når og hvorledes noget betydningsfuldt, selv fra deres egen snævre kreds, egentlig fandt sted. Men er de, der *kunne* huske noget, gået bort, er man jo henvist til at bygge på de efterlevendes hukommelse om, hvad de afdøde måtte have fortalt dem. Få mennesker har tid til at føre *dagbog*, og i en tid, hvor telefon, telegraf og moderne trafikmidler forkorter afstanden mellem menneskenes boliger, skrives der færre private breve end tidligere, og de, der skrives, er ofte om uvæsentlige ting. Gensidige *besøg* i familie- eller bekendtskabskredsen aflægger man vel nu og da, selv om også sådanne i krigs- og krisetider som de, vi har oplevet, har måttet indskrænke sig til de mest nødvendige – men også da er man henvist til den enkeltes hukommelse, hvis man vil erindre sig begivenheder og samtaler. I hjem med en alsidig omgangskreds har man dog ofte en *gæstebog*, hvis værdi imidlertid er illusorisk, når den først på falderebet præsenteres de besøgende, som da oftest kun varierer det obligate „tak for i aften“, udtrykt mere eller mindre interesseløst, og i bedste fald kortfattet. *Gæstebogen* ville ellers – når man får rigelig tid til at overveje, hvad man vil skrive til den, hvis hjem man gæster – kunne blive *vor* erindringsgave til den kommende slægt, således som *stambogen* er fortidens gave til os.

Mangen stambog og mangen brevsamling er ved uforstand gået tabt – og i de fleste tilfælde er det vel ikke noget stort kulturelt tab; men adskillige er dog lykkeligt bevaret, og her skal vi et øjeblik dvæle ved en sådan stambog og et enkelt af dens blade.

„Tilegnet Wenners Erindring af H. W. Nielsen“ står der på bogens første blad, skrevet med sirlig skrift i en gul ring, over hvilken en smukt koloreret guirlande snor sig, og de fleste af bogens bidragsydere har ikke blot skrevet vers af personligt indhold, men også tegnet symbolske billeder, der alle er kolorerede – de kvindelige bidrag ofte smykket med et indsyet broderi med blomstermotiver.

Stambogen er indviet af en „hengiven Ven“ den 2. april 1810 med gode råd til bogens ejer, som på dette tidspunkt er i en alder af halvandet år, og i de følgende 20 år er der kun få bidrag, mest af familiens medlemmer og den nærmeste omgangskreds. Først i 1830 er den rigtig taget i brug. Nu er den unge mand teolog, han er blevet immatrikuleret i 1828, og hans studenterkammerater er de flittigste til at udfylde de blanke blade. En enkelt af dem, der underskriver sig *Andersen*, har dog allerede i 1829, den 21. maj, indskrevet sit bidrag i den stambog, som er påbegyndt på hans, Andersens, 5 års fødselsdag.

Andersen er nemlig født den 2. april 1805 i Odense – i dåben navngivet *Hans Christian*, hvad han dog ikke benævnes, hverken af kammeraterne eller af ham selv – og har nu i næsten 10 år opholdt sig i hovedstaden, hvor han ved gode menneskers hjælp har nået at tage første del af filosofikum. Dog, hans store mål er at blive digter. Noget har han fået i trykken, men der er endnu langt til målet; han bliver ikke udødelig på de strofer, han har tilegnet sin ven, så lidt som på den vaudeville, hans første dramatiske arbejde, som han just nu, i april 1829, har fået opført på Det kongelige Teater: *Kjærlighed paa Nicolai Taarn eller hvad siger Parterret?* Der havde været propfuldt hus til premiéren, og studenterkammeraterne havde, „da det jo var en Kammerat“, været „færdig at klappe Huset ned“*, men skønt kritikken egentlig havde været ham gunstig, var Andersen ikke ret tilfreds. Han følte, at det nok kun var kammeraterne,

* H. C. Andersens Levnedsbog (1926) s. 146.

Andersens aften -

A.S.

han havde at takke for, at det tilsyneladende var gået så godt, og at det leve, der var udbragt for ham, vistnok også skyldtes dem. Et par „pibere“ havde blandet mislyd i feststemningen, hvilket også var blevet bemærket af „Dagen“ og „Kjøbenhavns-Posten“, som begge i deres anmeldelse vel havde fastslået den gunstige premiérestemning, men alligevel forholdt sig afventende med en nærmere dom over stykket til efter anden-opførelsen. Da Andersen, der er en ømfindtlig natur, også føler sine velynderes forbehold over for hans styrke, og han tillige netop har haft lidt uheld ved eksamen i filosofikum, tager han sig situationen meget nær. I denne stemning skal han nu den 21. maj besøge sin gode ven fra studieårene, *Vilhelm Nielsen*, som har bedt ham om som den første af kammeraterne at skrive et vers i hans stambog.

Lad os da et øjeblik tænke os tilbage til den milde majdag i 1829 og hen under aften ledsage Andersen på fodrejsen op i Rundetårn, hvor man rigtig kan drømme og digte, samtidig med, at man skuer ud over byens tårne og tage. Drømmen hos Andersen er at erobre denne by og få den til at anerkende ham som den digter, han føler, han er kaldet til at blive, og digtet – nå ja, det er jo foreløbig kun de linier, han har lovet Nielsen at skrive i stambogen; han kan ellers nok fortjene dem, så flittigt som han søgte at klappe stykket til sejr, hans, Andersens, første stykke, som netop i aften, den 19. maj, skal opføres for anden gang. Madam Wexschall, der med held havde spillet hovedrollen, skønt det ikke var hendes egentlige rollefag, har nu afgivet den til Jomfru Bruun – vil hun klare den lige så godt? Vil piberne påny indfinde sig, og vil studenterkammeraternes bifald vise sig at have været afgørende for succes? Det er sæsonens sidste uge, og stykket kan ikke forvente at blive genopført før næste sæson. Kammeraterne – ja, man havde jo sagt i spøg, at 16 af dem var poeter, „fire store og tolv små“* – det

* H. C. Andersen: Mit eget Eventyr uden Digtning (1942) s. 62.

gjaldt således nu om, at hans vers kunne stå mål med, hvad disse måske ville skrive i Nielsens stambog. Han har lovet i overmorgen at besøge Nielsen i Store Kannikestræde, og han kan netop her fra Rundetårn se over til vennens bopæl; dernede ligger Regensen og dér Trinitatis. Sådan myldrer tankerne i Andersens hoved; snart går de tilbage til fødebyen Odense, snart kredser de om hans vaudeville og dens videre skæbne, og stadig ser han for sit indre øjne den „sanggudinde“, som han i sine digteriske forsøg stedse har til hensigt at vise sig værdig at tjene og som han gang på gang har besunget. Han har tidligere skrevet et digt i en stambog; det må han kunne omforme og benytte nu, da hans muse ikke rigtig vil stå ham bi – og så må han have skrevet et par afsluttende strofer om studenterkammeraten og vennen, den ven, som han véd ikke vil miskende ham, som så mange andre gør det. Og fremtiden – ja, selv véd han intet om den, kun Gud véd, hvorhen sig vejen vender. Alt dette, som hans tanker kredser om, får udtryk i digtet til stambogen, som det nu endelig lykkes ham at forme det:

Der er en Ø ved Vestersaltets Vove,
Med Oldtids Minder mellem Bøgeskove;
Der aabnede jeg første Gang mit Øje,
Og skued Himmelen og Danmarks Høie.
Min Vugge stod ved Hyttens snevre Muur,
Men kun jeg saae Guds herlige Natur.
Da steg en mægtig Længsel i mit Bryst,
Den reev mig fra min kjære Drømmekyst;
Jeg frygted ikke Livets barske Vinde,
Jeg saae, jeg fulgte kun min Sanggudinde.
Min Skridt var raskt, dog ei jeg frygte kunde,
Jeg stod jo i mit Danmarks Bøgelunde.
Tryg vandrede jeg frem i Herrens Navn,
Og Gud og Danmark tog mig i sin Favn.
Gud veed, jeg ei, hvorhen sig Veien vender,
Dog, hvad end skeer, mig Vennen ei miskjender.

Vennen har sikkert heller ikke miskendt Andersen, men der findes dog intet tegn bevaret på, at de, efter at de var kommet på afstand af studieårene, fortsat har søgt sammen. Andersens udenlandsrejser tog sin begyndelse, og Nielsen blev ordineret som præst i maj 1835; april 1837 blev han kateket ved Helliggejst, i november samme år giftede han sig med *Augusta Schack*, en søster til *Hans Egede Schack*, der skrev „Phantasterne“ – og fra april 1845 virkede han ved Trinitatis kirke, først som kapellan, fra december 1845 til sin død i marts 1878 som sognepræst.

Hosstående manuskript i afdøde Holger Laage-Petersens H. C. Andersen samling. Digtets to sidste linier, som findes både i manuskriptet af 19. maj 1829 og i stambogen, dateret 21. maj 1829 (her har ordet *mægtig* i 7. linie erstattet det oprindelige ord *vældig*, i øvrigt er de enslydende), synes ikke bemærket af *H. Topsøe-Jensen*, som ellers i sin bog „Omkring Levnedsbogen“ (1943) s. 66-68 indgående beskæftiger sig med dette stambogsblad „til en ven, hvis navn ikke nævnes“. Denne ven er altså, som det fremgår af nærværende skildring, studenterkammeraten *Vilhelm Nielsen*, og H. C. Andersen forskningen er således hermed bragt et lille skridt videre. En ældre form af digtet findes i den lille håndskrevne samling „Digte af Hans Christian Andersen i Aarene 1822.1823.1824“, hvor det bærer overskriften I EN STAMBOG (til Tillijs), og senere på året 1829, den 11. august, findes det trykt i „Kjøbenhavns-Posten“ under titlen „1. August 1829“, nu som en hyldest til prinsesse Caroline, hvis bryllup med arveprins Ferdinand blev fejret nævnte dag på Frederiksberg slot. De to slutningslinier, som synes skrevet med studenterkammeraten i tankerne, er her erstattet med en snes hyldestlinier til prinsessen samt som slutningslinier følgende:

Min bedste Sang jeg vilde dig indvie,
Men taler Hjærtet dybt, maa Læben tie.

Hvortil H. Topsøe-Jensen føjer: „Hjertet maa have talt meget dybt, for digtet er et af de ubetydeligste, Andersen har skrevet, hvilket vil sige noget.“ Andersen udnyttede således stambogsverset i udstrakt form, tog det i den sidstnævnte form også med i „Digte“ 1830, men undlod det i sine „Samlede Skrifter“.

#

Der vor mir stand und Haupt-sachliche Worte
Nad Oskidd-Mänder melken böge, böge,
Der aabende jeg første Gang mit sin
Ly, þeind? Gemindan og daumast böge.
Män Kruggi, Nad nad Gylland, þuast, þuast
Man, Eru, jeg þuast Gids, þuast, þuast
da, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
Dan, was, er, mig, þuast, þuast, þuast, þuast
Jeg, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
Jeg, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
- Mit, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
Jeg, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
Þuast, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
Ly, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
þuast, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
Ly, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
þuast, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast
þuast, þuast, þuast, er, þuast, þuast, þuast, þuast

Det næstlig forindring fra
Lundspen.

Ljobergsanna den 19 Mai 1829.

Andersen fik dog endnu en gang lejlighed til at udtale sig om sin studenterkammerat. Den 15. juni 1860, da Andersen opholder sig i Nürnberg, skriver etatsråd *Adolph Drewsen*, der er gift med Jonas Collin den ældres datter, Ingeborg, til ham*:

„Jeg veed ikke, om De har Interesse for Præsten Nielsen ved Trinitatis Kirke, han som er gift med Gusta Schack. Han har faaet Typhus; sagdes i Morges at ligge for Døden, og i Eftermiddags at være død, uden at jeg dog veed, om det Sidste er paalideligt.“

Denne alarmerende efterretning om ungdomsvennen Nielsen ses Andersen overhovedet ikke at have reageret på i de efterladte breve, som er offentligheden bekendt. Det kunne således se ud, som om det nu er Andersen, der miskender ven-
nen, som iøvrigt kom sig af sin sygdom og – som allerede nævnt – overlevede Andersen.

Det eneste kendte berøringspunkt med Andersen i de følgende år finder vi i et udateret brev til Andersen fra Jonas Collin den ældre, der en „Løverdags Morgen“ blot lader Andersen vide, at han (Andersen) og Theodor (sønnen, Theodor Collin), der jo begge bor i det Collinske hus, „formodentlig bliver ene ved Cafeen i Dag, thi de øvrige, Vært og Giæster, ere budne til Caffé hos Pastorinde Augusta Nielsen**.

Beretningen om Augusta Nielsen og den kreds, hun samlede om sig i Trinitatis præstegård, kan vi også takke en efterladt stambog for. Den følger her og kunne med Oehlen-schlägers ord have som titel:

„En fortryllende, en yndig livfuld Kone“.

Blandt de studenter, der blev immatrikuleret ved Københavns Universitet i 1828 er *H. C. Andersen* jo naturligvis

* H. C. Andersens brevveksling med Jonas Collin den ældre (1945) s. 211.

** Sammesteds II, s. 283.

Augusta Nielsen -

A. S.

den mest kendte. Men når vi af glemselen har fremdraget vennen og studenterkammeraten *Vilhelm Nielsen*, er det ikke blot, fordi Andersen har bidraget til hans stambog – men også, og ikke mindst, fordi han ægtede *Augusta Schack*. Thi i deres hjem mødtes, som tidligere i Bakkehuset, mange af datidens skønånder – også H. C. Andersen, når hans mange udenlandsrejser levnede ham tid dertil, og lejlighedsvis hendes også berømte broder *Hans Egede Schack*. Det strålende midtpunkt, hvorom husets gæster samlede sig, var dog fruene selv, smuk og begavet, ren af sind som af ydre. Vilhelm og Augusta Schack's stambøger og deres efterladte breve sætter os i stand til at danne os en forestilling om det gode borgerlige selskabsliv omkring århundredets midte. „Om hundred' Aar er alting glemt“ sang studenter og glade borgere i festligt lag – lad os alligevel prøve at levendegøre og fastholde billedet af den tids København, som det tegner sig for os i de med gotisk, oftest sirlig, håndskrift beskrevne blade.

I Sengeløse præstegård fandt cand. theol. Vilhelm Nielsen den kvinde, som gav ham inspiration til hans livs præstegering. Provst Nicolai Schacks datter Augusta fulgte smukt traditionen fra barndomshjemmet – af de to brødre blev den ene præst, og to af de fire søstre blev gift med præster; tipoldeforældrene var Grønlands apostel *Hans Egede* og *Gjertud Rask*, præster og teologer var den naturlige omgangskreds – og indtil Vilhelm blev den heldige, har sikkert andre af disse kirkens mænd drømt om at hjemføre den smukke præstedatter som deres brud. Et digt af sognepræsten til Fallitsgaard præstekald, skrevet to år før brylluppet, strømmer over af ærbar begejstring for hende og slutter med at „ønske den Frøken al Lykke og Fred“.

Ønsket gik i opfyldelse – lykke og fred fulgte Augusta på hendes livs sejlads. I november 1937 blev Augusta gift med Vilhelm Nielsen. I bryllupssangen (på melodi: Du lille Purk udi din Vuggeseng) hedder det bl. a.:

Trinitatis præstegård i midten af det forrige århundrede (akvarel af Martin Borch).

Hvad er det, som os driver hid og did
med en saa sød veemodig Længsel?
Som gjør den ene Stund saa mild og blid,
den anden fuld af Sorg og Trængsel?
Som gjør den røde Kind end mere rød
og Pigens søde Mund end mere sød? –

Ak! Hver det veed:

Ja, *Kjærlighed!*

Hvo følte ei din Gnist fra Himlen?

Der står intet forfatternavn eller blot en signatur under sangen – så det bliver jo næppe nogensinde opklaret, hvem der har skrevet den levende sang. Hvor interessant ville det ellers ikke være, om den kunne formodes skrevet af vennen Andersen, hvilket – som det citerede sikkert siger den opmærksomme læser – dog ikke er sandsynligt.

Da Vilhelm Nielsen i 1845 kaldtes til kapellan ved Trinitatis, blev præstehjemmet på Regensen i de følgende år samlingsstedet for *tout Copenhague*. Hvad *Kamma Rahbek* tidligere var for sin tids digtere i Bakkehuset, blev Augusta Nielsen nu for intelligensen i fyrrerne og begyndelsen af halvtredserne – en digternes muse. Med kolera-året standsede selskabslivet for en tid, hvad dateringerne i hendes stambog også viser. Det seneste digt er fra nytårsdag 1853, da *Frederik Paludan-Müller* – ikke nogen kendt skikkelse i København, men en hyppig gæst i Det kongelige Theater (jfr. Otto Borchsenius) – skriver nogle strofer „til Fru Augusta med et Album“, en gave efter at have tabt i Filippine, den da så yndede hukommelsesleg:

Drag smukt beskeden bort, min Philippine!
og husk, du ei tør kaldes noget stort!
Gaa! fryd dig nu ved hendes Blik og Mine,
som mangan en beruset tit har gjort!
Modtag med Trofasthed hver kløgtig Tanke,
der reiser sig i hendes lyse Aand,
og føl kun henrykt stolt dit Hjerte banke,
hver Gang hun griber dig med venlig Haand!
Siig hende da, du er den Philippine,
der længtes ofte alt til hende hen!
Og tolk med Alvor i din Barm og Mine
min Bøn, at turde kaldes hendes Ven!

Priser Paludan-Müller således hendes „lyse Aand“, står stambogens øvrige bidragydere ikke tilbage for ham. *Chr. Winther* – formentlig som oftest „nys fra Reitzel kommen“ – lovpriser hende i følgende skæmtsomme „impromptu“:

Naadigfruen sad ved sit Klaver – og sang;
paa Sogfaen laa hendes Cavallier – saa lang;
igjennem Haven den skjønnne Røst – mig klang,

saa Hjertet hogged i mit Bryst – og sprang.
Jeg tænkte: Skulde nu virkeligt min Sang
have gjort hendes Hjerte dirkeligt en Gang?
Har den vel aabnet Laasen stærk og trang?
Og sat Melodiens Spilleværk i Gang?
Ak nej! Kun for at lulle hen en Gang
i bliden Kummer de søvnige Mænd – hun sang!

Har hun bedåret digterne med sin ynde og sit ydre, har de materielle nydelser, hun har budt på, dog også bidraget sit til begejstringen. Hendes „kaffeborde“ (der nok også har rummet bagværk af fin kvalitet) var berømte blandt hjemmets gæster, og i *Adam Oehlenschläger's* „Impromptu ved et Kaffebord“ hedder det, efter en lovprisning af husets materielle formåen, at han

helst malte Aanden, der saa øm og mild
og dog saa kraftig Alting gennemstrømmer
og glimter i den underfulde Ild,
der som med Nordlysglans i Øjet drømmer.

Men da en Aand jo ikke males kan,
og allermindst en Aand som denne,
og da jeg heller ikke tør for Deres Mand
i Hjertet ned nysgerrigt Øjet sende,

saa maa jeg denne Gang, som – ak – saa tidt
med tomme Ønsker lade smukt mig nøje,
og bede Dem at smile fromt og blidt,
naar disse Linnier møde Deres Øje.

Den svenske digter *O. P. Sturzenbecker* („Orvar Odd“), skandinavismens fremtrædende forkæmper, kom til København i høsten 1844 og opholdt sig her i de følgende par år. Efter et møde i Egebæksvang ved Helsingør i maj 1846 gi-

John Ludwig Heiberg.

A.S.

ver hans referat i svensk presse af mødet anledning til en fejde i Københavns-pressen, ikke mindst i Berlingske Tidende. Også han bliver en hyppig gæst i præstehjemmet ved Trinitatis, og i oktober samme år takker han i et brev fruén for hendes anmodning om at måtte kende en bog, han havde udgivet „om ett och annat kjøbenhavnsk och danskt“, men beklager, at han, der i bogen har omtalt fru Bournonvilles ypperlige kaffe, ikke også har udtrykt sit hjertes taknemlighed for fru Augustas „icke mindre förträffliga moccadryck“, hvilken mangel han lover at bøde på i næste oplag af bogen.

Broderen Hans Egede Schack har også nydt godt af hendes evner, så vel de alimentære som de litterære. Som frivillig soldat på Als omtaler han i et brev 9. juni 1848 „Augustas berømmelige Syltetøi“, der pynter på soldaterkosten, og glæder sig over hendes „fortræffelige Breve“*.

Det kongelige Teaters chef, *Johan Ludvig Heiberg*, hørte naturligvis også til den faste kreds af beundrere, som følte sig henrevet af Augusta Nielsens enestående charme. I et langt brev til hende („med tak for en brevpresser“) skriver han:

Og jeg – jeg skulde finde Gaven „ringe“?
Hvad kunne mon da mere kjært mig bringe,
og jeg – jeg skulde Blomst og Blad „forsmaa“,
dem, som Augustas Haand har hvilet paa,
mens hun maaske har med en Tanke dvælet
hos ham, hvem hendes Godhed har forkjælet?
Jeg føler her mig fattig. Hvor skal jeg
til mindste Gjengæld nogen Gave finde?
Min Tak dog baner sig fra Hjertet Vej
og stammer bly det Ord fra min Veninde:
„Jeg er kun ringe, men forsmaa mig ei“.

* Hans Egede Schack: Breve (i udvalg ved Ib Ostfeldt, 1962), i hvilken bog også er gengivet to breve til søsteren. Det her citerede er til en unavngiven bekendt.

Et par breve fra ham er opbevaret og røber, at hjemmet så at sige har været „åbent hus“ for kredsen af digtere og andre skønånder – og at broderen, Hans Egede Schack, også af og til har været blandt gæsterne, selv om han ikke hørte til den faste stab. Onsdag aften den 2. april 1851 sender Heiberg sin „forbindtligste Tak til Dem og Gemalen for den behagelige Dag igaar“, men er meget bekymret over, hvad han muligvis kan have sagt i „den levende Samtale, hvori jeg befandt mig med nogle af Selskabet, mens jeg i et Slags Distraction vedblev at tømme mit Glas saa ofte, som De fyldte det, og det var uden tvivl alt for hyppigt“. Han håber, hun kan berolige ham med et par ord og finder det „bequemest baade for Dem og mig, om De vil lade Brevet aflevere hos Portneren paa Det kongelige Theater“ – hvorfor mon ikke i hans hjem? Det ligger nær at formode, at han har tænkt sig, at hvad Johanne Luise ikke ser, har hun ikke ondt af! I et nyt brev den 5. april føler han sig beroliget ved, at major *Andræ*, som også var til stede, har betroet ham, at han – lige som Heiberg – heller ikke erindrer emnet for samtalen, hvorover Heiberg blev „meget glad“.

Det vil føre for vidt at fortsætte citaterne af digternes lovprisninger – blot skal endnu nævnes, at *Oehlenschläger* atter figurerer, med tvende vers, det ene fremsendt med en statue af Thorvaldsen, og det andet „til Augusta Schack Nielsen med et af mine Digte“, sålydende:

Du bad – du bød – dog nej, du gav mig Lov
at sende min Drikkevis fra den grønne Skov,
og muligt kunde det sig med det samme hænde,
at denne Hverdagssang, jeg fik eengang
at høre med lidt mer end Søndags Tone
til dit Pianos Klang
af en fortryllende, en yndig livfuld Kone.

Dr. *I. Adler*, professor, dr. med. *Oluf Bang*, *August* og *Helene Bournonville*, *Jonas Collin* og mange andre, først og

fremmest naturligvis familien – blandt dem konseilspræsidenten *Andræ*, gift med søsteren *Hansine*, og søsteren *Marie Rovsing* samt dennes datter, *Tagea Brandt* – hørte til hjemmets hyppige gæster. Også pressens mænd kom der, og en dag modtog fru *Augusta* et med prikker og et enkelt bogstav: *G* (formentlig redaktøren af „Fædrelandet“ *J. P. Grüne*) underskrevet digt, sluttende således:

Ak! Jeg misunder Himlens Blaa,
som daglig til Dig seer,
og troløs er jeg ogsaa nu,
jeg tilstaar ligefrem,
ifald jeg flere fandt som Du,
jeg elsked alle dem,
men frygt ei, det har ingen Nød,
og gjætter Du min Hu
og deler Du min Tanke sød
saa riv mit Vers itu.

Om *Augusta Niensens* broder, *Hans Egede Schack*, giver hendes stambog kun få oplysninger. Trods hendes dybe religiøsitet var forholdet til broderen og hans irreligiøse omgangskreds det bedste. Hun besad nemlig ikke blot slægtsfølelse – også tolerance var et af hendes tiltalende karaktertræk. Da justitssekretær *Rudolf Varberg*, broderens – og tillige socialisten *Frederik Dreiers* – nære ven, dør af tuberkulose, er det uden nogen gudstro, hvilket også fremgår af *Varbergs* efterladte digt „*Paa Sottesengen*“, som *Augusta Nielsen* har indskrevet i sin helhed i stambogen. I dette digt hedder det bl. a.:

Mit Liv jeg ikke selv mig gav,
som Laan man kun det faar;
naar Skæbnen kommer med sit Krav,
jeg ydmyg rede staar.

Augusta Nielsen har i det lange digt blot understreget ordet *ydmyg* – som en beskeden trøst og triumf: det lærte fritænkeren dog på det sidste! Og Vilhelm Nielsen viste sig ikke mindre tolerant ved at holde mindetalen. Vel beklagede han heri, „at han ikke ved den Dødes Baare kunde bringe det Budskab, som ville have været ham det dyrebareste af alle: en Udtalelse fra den Døende om, at hans Livsanskuelse havde forandret sig – men trods det største af alle Savn havde Varberg dog i hele sin Færden og Virken været et reskaffent Menneske som kun faa.“

Det sidste brev til søsteren Augusta fra Hans Egede Schack (der ved sin død 39 år gammel var justitsråd, sekretær hos Conseilspræsidenten og for landstinget) afsendtes den 4. juni 1859 fra Schlangenbad i Tyskland, hvor døden indtraf. Dette brev, som er opbevaret, drejer sig for størstedelen om personlige familieanliggender og hans sygdom. Af mere almindelig interesse er dog følgende linier:

„Dernæst vilde jeg sige Dig, at hvis min Skriver ikke skulde have bragt min Ungdoms-„Roman“, saa er Grunden, at jeg havde taget den med op i Ministeriet for derfra at tage den hen til Dig men muligvis der lagt den ind i en Skuffe, hvor der ligger nogle andre mig vedkommende Papirer, og hvortil han ikke kan faae Adgang, og heller ikke godt nogen Anden. Har Du saaledes ikke erholdt den, skal Du dog sikkert faae den, og jeg beder Dig derfor meget undskyldte, om det ei er sket!“

Den omtalte roman kan ikke være „Phantasterne“, men må være hans i 1954 – altså efter 95 års forløb – udgivne efterladte „Sandhed med Modifikation“, forsynet med en redegørelse af udgiveren, afdøde bibliotekar *Carl Dumreicher*, for Hans Egede Schack's liv og virke, hans forhold til hans slægt og hans samtid.

H. C. Andersen døde 1875, og tre år senere døde vennen, pastor Vilhelm Nielsen. Ved hans død skrev pressen de smukkeste mindeord og fremhævede ham særligt som „de Fattiges nidkjære Ven“ frem for nogen anden. Fru Augusta modtog talrige kondolencebreve, ikke blot fra omgangskredsen, men

fra mange ukendte, som følte sig i taknemlighedsgæld til præsten eller hans frue – thi også hun havde virket i samme ånd. Derom vidner den lille bog „Enken og den Faderløse“, hun udsendte anonymt, ja, også hendes „Haandbog for Husmødre af Bondestanden“, et af det Classenske Fideicommis belønnet prisskrift, som ved siden af at være en kogebog og en vejledning i økonomisk husførelse indeholder mange for sin tid kloge, menneskelige leveregler. Hendes valgsprog var „semper eadem“ (altid den samme) og mere velvalgt kunne det næppe have været. Til sin død i 1897 bevarede hun i al sin færden det samme ydmyge og elskelige sind.

Den ældre Augusta Nielsen.

Aften på volden

Grøn er Vaarens Hæk,
Kaaben kastes væk,
Jomfruer sig alt paa Volden sole;
Luften er saa smuk,
Deres Længselssuk
Kendes let paa deres Silkekjole ...

Når *Poul Martin Møller* her i sin kendte aprilvise taler om volden, er det jo den yndede promenade, som Københavns volde var for byens beboere for hundrede år siden. Man gik nok i Kongens Have (hvis udstrækning dengang var langt større end nu), man spadserede også i Frederiksberg Have, betragtede den kongelige familie sejlene i egen båd på kanalen, eller man lyttede til militærmusikken i Filosofgangen over for Vartov nogle gange om ugen – men ville man ud i det fri, når vejret fristede dertil, kom turen på volden først på tale, thi her var kølighed i træernes skygge, hvis det blev for varmt i solen. Og det blev tradition, at man kom der *Store Bededags aften*. Som parisernes yndlingspromenade er Longchamps og newyork'erne promenerer på Fifth Avenue påskedag, således blev volden for københavnernes stedet, hvor man kom for at se og for at ses i datidens nyeste snit og farver.

På Københavns Bymuseum kan man i vor tid betragte den mest virkelighedstro gengivelse af Store Bededags aften på volden i 1862. Her er ophængt den døvstumme maler *A. H. Hunæus'* store billede – med rette på en hædersplads, efter at det for en årrække siden flyttede dertil fra Kunstmuseet. Det er Østervold mellem dette museum og Østerbrogade, eller rækken af huse mellem Stokhusgade og Nyboder med den resterende del af den gamle voldbastion, som danner billedets baggrund. Det viser volden mellem klokken seks og syv, kirkeklokkernes ringning bebuder den forestående helligdag og københavnernes promenerer – når klokkeklangen ophører, venter de varme hveder derhjemme. Hvilket opbud er det ikke – af unge og ældre, af mænd og kvinder, de sidste i kri-

noliner, runde som ovale, og mændene i det nyeste engelske forårssnit med lyse benklæder og høje hatte. I forgrunden ser vi digteren *Meir Aron Goldschmidt*, den berømte redaktør af det tidligere så frygtede satireblad „Corsaren“, hvori han fejdede mod Søren Kierkegaard – og fru *Wilhelmine Richter*, der er gift med den kendte hvidevarehandler, men her ledsaget af handelsagenten *Philipsen*, kendt som en slem Don Juan; en dristig sammenstilling af maleren, eftersom den respektable dame slet ikke var en bekendt af den forargelige herre, udover hans omdømme blandt borgerskabet. Bag ham danserinden jomfru *Lauritze Juell* fra Bournonville's berømte balletkorps og den joviale oldermand for bagerlavet *Joachim Juby*. Den skaldede ældre herre med hat i hånd er hofforgylderen *P. Chr. Damborg*, og damen, som han hilser på, er modehandlerinden madam *E. D. Juell*, meget søgt af byens velhavende borgere. Bag hofforgylderen ses digteren *Chr. Winther*, stadig forelsket efter snart 14 års samliv med sin søde frue, hvem han på billedet synes at tilhviske en kærlig bemærkning. De herrers hårpragt er ikke ægte – parykker dækkede ofte skaldede hoveder. Yderst til venstre, i uniform med hånden løftet til hilsen, arveprins *Ferdinand* og arveprinsessen *Caroline* med hvid hovedbeklædning – trofaste gæster, som det promenerende borgerskab nødigt ville savne på volden Store Bededags aften. Yderst til højre i billedet ses maleren *Hunæus* selv; hans 10-årige datter med flere lag skørter og mamelukker har han placeret sammen med barnepigen (i nationaldragt) til højre i forgrunden.

Hunæus' maleri blev første gang tilgængeligt for offentligheden ved en udstilling i 1862, men vakte da kun ringe opsigt. Hvidevarehandleren *Richter* må ikke have været særlig kunstinteresset, siden han først i 1866 så billedet i et vindue på strøget og da genkendte sin gemalinde, der med dristigt blottet ankel sås arm i arm med den berygtede handelsagent *Philipsen*, som han vidste, at fruene ikke kendte. Hunæus var just da afgang ved døden, men det lykkedes *Richter* at erhverve sig maleriet – og testamentarisk at be-

På Københavns vold aftenen før Store Bededag. Maleri af A. H. Hunæus. Københavns bymuseum.

stemme, at det aldrig måtte forlade familiens eje. Nu er det jo omsider lykkeligt havnet på Københavns bymuseum.

Blandt udstillingsgæsterne i 1862 var også H. C. Andersen, der ligesom Hunæus boede i Nyhavn, hvor de må have haft rig lejlighed til at møde hinanden. Dette møde fandt imidlertid først sted på udstillingen og fik et uventet forløb. Hunæus så Andersen og ville gerne hilse på digteren, men da han var døvstum, søgte han at gøre sig bemærket ved fagter og gestikulationer. Andersen, som ikke kendte maleren, troede at have en gal mand for sig og flygtede rædselsslagen fra udstillingen. Han berettede det skete for en ven, som forklarede ham, at det måtte være Hunæus, som på denne måde havde søgt at få ham i tale. Andersen blev ulykkelig herover og skyndte sig tilbage i håbet om at møde Hunæus påny, hvad han også mente var lykkedes for ham. Nu var det Andersen, der gestikulerede, men manden, som altså ikke var Hunæus, svarede: „Hvad i alverden er der i vejen – er De blevet bindegale?“ Der foreligger intet oplyst om, hvorvidt Andersen senere mødtes med Hunæus.

Med dette billede, som er det eneste, denne maler vil huskes for, nåede han at bevare for eftertiden et ypperligt indtryk af en Store Bededags aften på volden. Det blev en sorgens dag for mange, da København i 1856 blev nedlagt som fæstningsby, og man derfor besluttede, at voldene, der havde mistet sin militære betydning, skulle sløjfes. Arkitekt *Ferdinand Meldahl*, der senere byggede Marmorkirken, fremsatte en plan om at udlægge det gamle voldterræn som et parkområde, ligesom det allerede i 1843 var sket med oprettelsen af Tivoli på terrænet, hvor Vesterport havde ligget. Men forgæves – i 1870 påbegyndtes nedrivningen, hvilket inspirerede digteren *H. V. Kaalund* til et langt digt, hvori hans og mange københavneres sorg kom til udtryk. Det hedder heri:

Hvad gaar der af dig, min Fødeby?
Hvilken Byggen og Roden!
Jeg kender dig næppe: Du bliver som ny,
aldeles paa Moden.
Den travle Tid var dig ilet forbi –
du maa med i Løbet,
og ogsaa lidt gammeldags Poesi
gaar med i Købet.

Hvis traditionen med at mødes på volden Store Bededags aften var opretholdt, tænker tegneren *Henry Lauritzen* sig den gengivet således.

De har besluttet, de vise Mænd,
du maa ej beholde
det grønne Bælte, som kranser din Lænd:
dine gamle Volde.
Nu skal du befries, min kære Stad,
fra dit snævre Panser,
dine Stadsgrave, spættet med Andemad,
har stødt vore Sanser.

Det er mig som en vemodig Drøm,
naar jeg ser tilbage
fra den vilde, brusende Nutids-strøm
paa de gamle Dage!
Som Digter staar jeg i Æresgæld
til de gamle Minder:
dem maa jeg sige et rørt Farvel,
før de forsvinder.

Og de forsvandt, selv om der gik 30 år endnu, før nedrivningen var helt tilendebragt. De sidste rester af voldene findes på Christianshavn og ved Østerport. At de stadig er et kært minde gav sig tydeligt udtryk, da nutidens københavnere i 1940'erne i Apolloteatret jublede over genskabelsen på scenen af de gamle dages Store Bededags aften på volden. Ubevægelige som på Hunæus' maleri havde skuespillerne taget opstilling på scenen for et øjeblik efter under publikums bifald at bevæge sig frem og tilbage – som i forrige århundrede og i dragterne fra dengang. Og Danmarks Radio genskabte i fjernsynet 1961 ganske det samme motiv i ord og toner. Melodien var velvalgt – den samme, som *Irving Berlin* komponerede til filmen, der beskriver newyork'ernes *Easter Parade* på Fifth Avenue, som vi stes herhjemme i 1948: „Forår i luften“ – ordene var af Mogens Dam, der vellykket havde formået at beskrive dattidens *Store Bededags kvæld*:

Se, nu er vi her,
aftenstunden er nær!
I dit stive puds
du så nydelig er.
Er det sandt, min ven?
Tror du, jeg bli'r den
smukkeste på volden?
Giv dig blot tilfreds,
du fordunkler enhver!
Åh – alle folk vil måbe
ad hat og sjal og kåbe,
når du går tur på volden
Store Bededags kvæld.
Borgermænd og koner
og høje rangspersoner
går aftentur på volden
Store Bededags kvæld.
Her to borgerpar
får 'n passiar –
og de lystige studenter
alle vegne man ser,
de gør løjer og ler!
I solens sidste gløder
kun glade smil vi møder,
når vi går tur på volden
Store Bededags kvæld.

Gennem voldens træer
drager vinden sit suk.
Nu, hvor solen går ned,
ligger staden så smuk!
Alle kirkeklokker ringer ud
om fred og ingen fare.
Se, nu tændes lys
bag de hundrede ruder!

Folk i lange rader
med smil og falbelader
går aftentur på volden
Store Bededags kvæld.
Brave mænd og koner
og høje rangspersoner
går aftentur på volden
Store Bededags kvæld.
Dèr prins Ferdinand,
hvor elegant!
Her en kendt og fejret digter
med hatten på snur –
det er vist en filur!
I solens sidste gløder
kun glade smil vi møder,
når vi går tur på volden
Store Bededags kvæld.

Aftener på Nørrebro

„Til mit livs mange forsømmelsessynder regner jeg det,
at jeg ikke tidt nok har set ham ...“

(Vilhelm Andersen)

„Så længe jeg lever, vil jeg kunne huske hans ansigt,
som stak ud af det luvslidte grå tæppe ...“

(Johannes Poulsen)

„Gid hans lunes raketter længe endnu må kunne springe,
gnistre og sprede sig for vore beundrende øjne!“

(Robert Neiiendam)

„En satyr, som plumpede midt ned i kresen
af dannede guder og folded' sig ud
i tusind gebærder og snørkler og gloser,
som faderlig djævel og grovkornet gud.“

(Tom Kristensen)

„I sangens takt og tone, i tekst og melodi
skal blinke blanke tårer, som mellem smil vi tabte;
et optog, festligt broget, skal drage os forbi
af sjæle, du gav livet, af skikkelser, du skabte.“

(Aage Hermann)

„Du præst for den hellige latter,
du gøgler, forsoren og bidsk,
hvem af os snerted' den ikke,
din bjældeprydede pisk?“

(Thorkil Barfod)

Hvem andre end *Frederik Jensen* kan det være, som en professor i litteraturhistorie, to skuespillere og tre lyrikere, som her gengivet, hyldede, da han i 1923 fyldte 60? Fra Sankt Hans aften 1881, da han debuterede beskedent i Randers, til Nørrebro, hvor han fik sit endelige gennembrud 1892, og nu efter 42 års forløb stod som nationens fejrede revy-

Frederik Jensen synger „Frederik, er du oppe“.

skuespiller, var Frederik „oppe“* – som han sang det i 1892 og for sidste gang i 1927, da han var gæst i minde-
revyen på Scala:

* Udtrykket *at være oppe* menes at stamme fra 1860'erne. Den daværende prins Frederik var så uheldig på en kanetur med sin gemalinde Vilhelmine at vælte med kanen og spurgte da ængsteligt: „Er du oppe, Vilhelmine“, hvortil svaret lød: „Jo, jeg er oppe, Fredrik“.

Frederik som Romeo Dille.

Alle Men'sker her i Byen,
de har sagt saa tit, saa tit:
Pokker mere se Revyen,
Genren er forlængst forslidt.
Men er der saa Première,
kender jeg mit Folk præcis,
kære, de kan ej la' være,
selv til dobbelt pris.
For Fred'rik er jo oppe,
op med Frederik!
Æh, Hurræh, du søde By,
du skal ha' din Revy!

Det var også i denne hans første succesrevy i 1892, at han sang to viser, som mange endnu husker eller senere har hørt i lystigt lag: „Drej om ad Lille Kongensgade“ og „Stop nu lidt, Schmidt“. De mange år på Nørrebros teater blev et højdepunktet på hans løbebane, men selv for den, der var sikker gæst ved enhver af de årlige premièrer på sommerrevyen, er det ikke let at give nutidslæserne et begreb om hans storhed; man husker dem blot som de gladeste ungdomsminder, den tid, som fryder os, når vi i fjernsynet ser „De gode gamle dage“ fra det gamle teater i Leeds; den samme stemning kommer til udtryk i *Frederik Ricard's* vise, sunget i 1901 af Frederik Jensen som varietédirektør Romeo Dille i „Taxameterkuskens Datter“:

At tale overstiger mine Kræfter,
saa larmes der med Stokke og med Stole,
men Trommesalens Guldmedalje hefter
jeg tavs paa Pianistens slidte Kjole.
Da drøner den gamle Varieté,
Variété, Variété,
saa højt som en Jubel kan sti'e te',
og det er der intet at sie' te'.
For det var min egen Variété,
Variété, Variété,
jeg har den forladt for en højere Kunst,
men aldrig vi glemmer dens Dunst.

Mange flere end de nævnte seks bragte Frederik deres hyldest på 60 års dagen. I sit store hyldestdigt lod *Hans Hartvig Seedorff Pedersen* Molière og Shakespeare gøre deres reve-rens med ordene:

„Vi søgte“ – de saa mod den lagrede Drue –
„det Fjællebodshjerte, hvis Klang vi har kendt.
Vi søgte den Ild, i hvis blussende Lue
vor Tro og vor Tanke blev hærdet og brændt.
Paa Ydmyghed kendte vi Kunstnerens Adel,
paa Styrken og Stoltheden Gøglerens Blod!
Foragtende Daarernes Roes eller Dadel
vi lægger vor Laure med Tak for hans Fod.“

Og *Peter Urban Gad*, filminstruktøren, der skabte den første Asta Nielsen film, beskrev træffende en aften med Frederik Jensen på Nørrebro teater:

„Er det en Fest at se ham deroppe – een Ting er næsten festligere endnu: at se paa hans Publikum dernede; se disse Hundreder af vidt forskellige Mennesker, der for en Stund mister hver sit Særpræg, mister Forskellighed i Temperament og Stand, bliver æltet sammen af Kunstnerens faste Haand til eet eneste levende, stirrende Væsen med tusind

Norvegios teater -

A.S.

Øjne, men kun med eet Sind; den Fællesoptagethed, som paatvinges hver enkelt af Mesteren deroppe. Værdige Borgerfolk klasker vildfremmede Sidemænd paa Laarene, hidser hinanden op til fanatisk Klapp i Takt for at tvinge ham til nok en da capo, nok et Vers. – Stille, Musikken sætter i paany; saa den fælles Latter som en Stormbyge; stille igen, medens Satirens Svøbe hviner ned over Ryggene, – ny Jubel som Tak for de smertende Hug, – en Tak, fordi de var rammende. En Satirens Mester. Et Greb om Publikum, saa fast som ingen anden nulevende Skuespiller i Danmark.“

I en af sine mange berømte spidsartikler i Ekstrabladet skrev *Freilif Olsen*, at „man har nu og da draget sammenligninger mellem ham og *Carl Alstrup*, men det er som at sammenligne en stor og skøn Kæmpe med et lallende Pattedbarn ...“

Frederik Jensen mindes Sommerrevyen 1892.

PROGRAM

I Aften Søndag d. 14. August fra Kl. 8-11 1/2

1) *Olfert Jensen's* Klavner-Marsch

1892

Paa Kastelvolden.

original Færre med Sang i 1 Akt.
Musiken arrangeret af *Emilia Wilhelms*

Personerne

En mand	Engholder	Hr. <i>Kofod</i> .
Adamine, hans Kone		Fru <i>Witeleben</i> .
Johanne, hans Niece		Frk. <i>Beitzen</i> .
Poul Vang, Underkorporal		Hr. <i>Tunde</i> .
Klaus, Hestepasser		<i>Charles Andersen</i> .
Ane, Barnepige, hans Kieræste		Frk. <i>Lund</i> .

Handlungens foregaaer en Sommeraften paa Kastelvolden.

10 Minutters Pause.

- 2) *Pa. Fabrik* Land melner Traume, Vals (ny)
3) Introduktion til Sommerrevyen af *Olfert Jensen's*.

Kjøbenhavn N eller Sommerrevyen 1892,

dramatiseret Journalistik i 2 Akter af de gamle Revyforfattere Musikken arrangeret og delvis komponeret af *Olfert Jensen*. Dekorationerne af *Carl Lund*. Dragterne efter Tegning af *Carsten Haas*.

1 Akt foregaaer paa et billigere Gæstgiver-Hotel, Kjøbenhavn N. 2. Akt paa en Østvejssamling, Kjøbenhavn N.

Personerne

Kammerjunker Lunte-Aftenstjerne	Hr. <i>Fred. Jensen</i> .
Eusebius Terp, Artistagent	• <i>Ferd. Schmidt</i> .
Prinsesse Tignapella	Fru <i>Witeleben</i> .
Hiertha, Kokkepige	• <i>Fanny Petersen</i> .
En Portier	Hr. <i>Tvede</i> .
En Skærsliber	• <i>Kofod</i> .
Hine Mønstel	Frk. <i>Maria Lund</i> .

Svendborg	Fru <i>La Cour</i>
Vejlo	• <i>Braz</i> .
Aalborg	• <i>Betsy Petersen</i> .
Korsør	• <i>Marie Jensen</i> .
1ste Tenor	Hr. <i>Viggo Jensen</i>
2den Tenor	• <i>Wernerwaldt</i>
1ste Bass	• <i>Boer</i> .
2den Bass	• <i>Lompe</i> .
Anslie Pip, Sluepige	Frk. <i>Fris</i> .
En rejsende Herre	Hr. <i>Walthen</i>
En rejsende Dame	Frk. <i>Hall</i> .
Potnicki	Hr. <i>Kofod</i> .
Ludvigsen, Opsynsbejler	• <i>Ferd. Schmidt</i> .
Adelgunde Cicero, Prinsesse'ss Dame	Frk. <i>Beitzen</i>
Knuba	Fru <i>Brix</i>
Knuba	• <i>Anna Jensen</i> .
Klaps	Frk. <i>Hall</i>
Klask	• <i>Jensen</i>
Kat	• <i>Madsen</i>
Knut	• <i>Fris</i> .
Direktøren	Hr. <i>Olson</i> .
Prologus	Fru <i>La Cour</i>
En Tanker	Frk. <i>Fris</i> .
En Freløspost	Hr. <i>Walthen</i> .
Det 19. Aarhundredes Gæde	Fru <i>Betsy Petersen</i>
Det lille Paa	Frk. <i>Fernandez</i>
En Specialitet	Fru <i>Fanny Petersen</i>

Nagle af
de 60.

Mokkepiger, Sluepiger, Kusse, Karle, Bude, Heisende, Arbejdere, Bader, gæster og andre paa Mennesker.

Mellem 1ste og 2det Akt af Revyen spiller Orkestret:

- 4) *Pa. Fabrik* Kønig's Marsch.
5) „Kjøbenhavn N“, Revy-Mazurka af *Olfert Jensen*.

Billetter faas i Andr. Schous Boglade, Nygade Nr. 4 St og i Cigarhandelen, Ravnstrøgade Nr. 4, liggeoverfor Theatret, til arbejdet Pris (25 Øre pr. Billet), alle Hverdage til Kl. 6 Eftm. Søn- og Helligdage derimod i Theatrets Billetkontor Kl. 12-3 Middag. Til de ordinære Priser sælges Billetter hver Dag fra Kl. 6 Eftm i Theatrets Billetkontor.

Billetpriser. Parket fra 1 til 12 Række 1 Kr. 25 Øre, 13 til 18 Række 1 Kr., nummereret Balkon 25 Øre, nummereret Plads 50 Øre.

Gæderne forefindes tilbage ved Indgangen.
Det er forbudt at hængelægge Drejstøj paa Sæderne.

Plakaten, der bekendtgør premiéren med Frederik Jensen som kammerjunker Lunte-Aftenstjerne i „Kjøbenhavn N eller Sommerrevyen 1892“.

„Tak for den romerske Profil“ skrev Frederik på Stephan Strobl's tegning af ham.

Dette, vil nok mange synes, var dog at gå for vidt i begejstringen. Carl Alstrup var vel ikke den samme satyrikus som Frederik Jensen, men han stod efter sine mange revysukces'er med rette højt i bevidstheden hos teaterpublikummet; allerede i 1916, da de begge stod sammen på scenen for en enkelt aften, brusede bifaldet op om disse to folkets yndlinge. I 1922 sang Frederik *Axel Henriques'* vise om Napoleons-

tidens store skuespiller *Talma*, der spillede store seriøse roller, men gerne ville have kreeret den lystige genre – modsat Alstrup, der nærrede en ulykkelig kærlighed til de dybt dramatiske skikkelser som Othello, hvilke han ikke havde format eller held til at give liv. I *Talma*-visen hed det:

Talma selv dog heller vilde
synges Visen om Odille –
naa, det var nu Mandens lille
Orm, den med Odille!

Hentydningen til Alstrups vise „De sku' blot ha' set Odille Hansen“ er jo ikke til at tage fejl af, og Frederik gengav ret naturligt visen på Alstrups manér. Det fristede en journalist til et interview, hvis rigtighed Frederik godkendte med sin underskrift, og hvori han udtalte: „At Alstrup er en pragtfuld kunstner på sit felt, behøver han ikke at få konstateret af mig.“

Carl Alstrup deltog også i hyldesten til Frederik Jensen på dennes 60 års dag. Med henvisning til Kakkedu's drikkevise i det dengang stadig populære lystspil fra 1836 „*Capriciosa*“ havde hans lykønskning følgende ordlyd:

60! – (de begynder at drikke)
er Kakkedu's kendte Replik.
Paa Dig den passer dog ikke.
Du fulgte en anden Taktik:
Du brygger *selv* for os et Bæger
af Visernes Gær og Malt,
og Drikken Du adler og præger
med *Dit* herlige attiske Salt.
„Til Lykke!“ – jeg rækker Dig Haanden,
Din beundrende Broder i Aanden.

Carl Alstrup,
med paaholden Pen.

De fleste af Frederiks viser var som bekendt af *Axel Henriques*, *Anton Melbye* og *Johannes Dam*, oftest sat i musik af *Olfert Jespersen*. I en kronik 1931 har *Poul Henningsen* gennemgået den danske revyvises udvikling og skriver heri bl. a.:

„Gang på gang bliver vi mindet om den gamle revy og den gamle vise. Lovordene er store, ikke ufortjente, men mærkeligt ubegrundede. Af og til citeres så en stump vise med dulgt jubel i stemmen, og så siger de unge: „Var det det hele?““ Det finder P.H. ganske uretfærdigt: Revyforfatterne har haft stor indflydelse på det danske humør og det danske sprog, og deres kulturelle indsats er uafviselig – hvad vi vist alle kan give ham medhold i. Han skriver også i samme kronik, at „man gjorde sig dristigt på hat med kongefamilien („Tre høje konger på rad“)\", men i et interview i 1947 finder P.H. samme vise meget tam og ikke udtryk for, at den gamle tids revyviser havde mere bid end nutidens. Det var ikke den almindelige opfattelse i 1901, at visen om „den oldenborgske Kongerække“ (skrevet af Henriques og Melbye i fællesskab) var tam og uden bid – og „ganske upolitisk“, som P.H. også tilføjer i 1947. I *Steffen Linvald's* tilbageblik i „København har moret sig“ (1966) skriver han: „Revyteksterne var ofte revsende og skrappe – og tidens justitsministre forsøgte gentagne gange at udøve censur.“ De var blot ikke så grovkornede i udtryksformen og frem for alt ikke så personlige, som de senere ofte er blevet, men mere allround kritiske uden partipolitisk anseelse. I et rundspørge 1948 siger *Mogens Dam*, søn af revyforfatteren *Johannes Dam* og selv gennem mange år en af vore bedste på dette felt, at „de berømte gamle Nørrebro-revyer havde betydelig lydligere tjenere blandt skuespillerne og en ligefrem genial fortolker i Frederik Jensen.“

At vælge blandt Henriques' og Melby's viser sådanne, som her kan citeres og give nutidslæseren et indtryk af deres satiriske præg, er ikke nemt. De var jo så aktuelle for deres tid, at de ikke siger den læser, som ikke har oplevet Frederik Jensens fortolkning af dem, ret meget. Selv mente Frederik

Frederik Jensen og Carl Alstrup: folkets yndlinge 1916.

Frederik Jensen som Kakkedue i „Capriciosa“.

på sine ældre dage, at det „såmænd ikke var værd at mindes alt det gamle vrøvl“. Lad os dog af visen om oldenborgerne, hvori den hele kongerække får sin vittige (og, som det dengang syntes, respektløse) karakteristik, citere slutningsverset:

En Stamme kan ej evigt leve,
og Fred'rik var det sidste Skud
paa Træet, som den lange Greve
i Danas Have planted ud.
Og Træets Frugt var højst forskellig,
der gode Pærer var iblandt,
men Nornen gjorde vistnok vel i,
at Visen hun ej længer spandt.
I Roskild' hvile
De deres Bene,
det blev en munter Scene,
hvis de saa denne Sang!

Og i Melbye's vise fra „Sommer i By 1922“, hvor datidens *viser og refræner* er genstand for en satire, lige så velfortjent nu som dengang, hedder det til slut:

Hil den Digter, der kommer engang og formaar
at gi' Visen, der *slaar*, gode Kaar.
En, der spør ej, om Folk just vil ha' det, de faar,
blot vi føler bag Ord'ne et Hjerte, der slaar.
Og har no'et Du paa Hjerte – og det maa Du ha'
og lidt mere end Tjimdadada,
syng saa ud, hvad *Du* selv just vil ha', Folk skal ha',
for gu' ska' de ha', ja, de ska'!
Og saa lad det kun komme – enfin!
paa et tosset og muntert Refræn!
Et, der nynner sig frem, hvor du gaar, hvor du staar,
om saa ogsaa det lires fra Gaard og til Gaard,
saa der ej er den Kælder, den Kvist,
Sangen ikke naar ind til tilsidst – –
med lidt Held kan saagar Du faa Folk til at ta'
ogsaa det, som de ikke vil ha'!

I „Kjøbenhavn N“ eller Sommerrevyen 1892, „dramatiseret Journalistik“, som det hedder i programmet, sang Frederik Jensen sine viser maskeret som kammerjunker *Lunte-Aften-*

stjerne. Da personnavnene i revyerne dengang ofte havde relation til virkelige personer, har jeg søgt at udfinde, om det også gælder dette navn, men forgæves. For det kan jo ikke skyldes det faktum (ifølge Salmonsens), at den senere professor *Munthe af Morgenstjerne* fødtes i samme år som revyen – eller kan det?

Frederik Jensen som han huskes fra en Nørrebro-revy.

Når en original bemærkning eller udtalelse, af kendte personligheder eller andre, gennem pressen kom til offentlighedens kundskab, var det dengang som også senere naturligt, at revyforfatterne fik sådanne med i årets sommerrevy – og da oftest lagt i munden på Frederik Jensen, hvorefter de snart var på alles læber. I sommerrevyen 1901 („Som By saa Borger“) blev en udtalelse af Holmens provst, Fenger, til et revyrefræn: „Når de to Køn kommer sammen, ved man aldrig, hvad der sker“ – med Frederiks røst nok med en anden betoning og i en anden hensigt end provstens; dennes ord fik en succes, han ikke havde drømt om eller tilsigtet.

Frederik Jensen spillede ikke blot revy, men også farcer som „Eggerød Bank“ (der blev et slagord efter mangt et bankkrak), „Barn i Kirke“ og „Erik Ejegod's Pilgrimsfærd“ for ikke at tale om hans medvirken i det Schubert'ske sangspil „Jomfruburet“ – alle lige uforgængelige præstationer. Og over det ganske land vil mange huske hans indsats som filmskuespiller, idet han som ingen anden syntes født til at spille i Dickens-filmene, hvor han personificerede Mr. Micawber og William Dorrit. Det bragte hans ry langt ud over Nørrebro – og de, der kun har oplevet ham på film, vil her have fået en fornemmelse af, hvad de er gået glip af ved ikke at have set ham på scenen. Han kunne have stået på Det kongelige Teaters scene, om han havde villet, men i betragtning af nationalscenens mangeartede seriøse repertoire kunne han da ikke have været på scenen så ofte, som det var hans natur at være det. Aften efter aften var han „oppe“ under sine månedlange succes'er.

„Det er på Nørrebro, det foregår“ (som der står i en senere revyvisé) kunne man med rette have sunget dengang. Frederik Jensens æra sluttede efter mere end et halvt århundredes scenisk virke med hans død i 1934; efter Scala's lukning 1930 forlod Carl Alstrup efterhånden revygenren for skuespil og film; revyerne blev oftest til P.H.-revyer, der mere var ensemblespil, medens de hidtidige havde en suveræn hovedkraft – og når dertil kommer det sig nærmende verdensopgør, der endnu præger udviklingen hjemme som ude,

Frederik Jensen som William Dorrit i Dickens-filmen „Lille Dorrit“.

kan det nok siges, at dermed ophørte „de gode gamle dage“. Og dog, man skal intet forsværge – vi husker, at *Storm P.* i sin tid skrev: „Det er underligt at tænke sig, at disse triste tider engang bliver til „de gode gamle dage“!“

A. D. Henriksen: Københavnske aftener i svunden tid, er tilrettelagt og udgivet af Malchow Bogtryk, Ringsted, som en jule- og nytårshilsen til venner og forretningsforbindelser. Tegningerne til bogen og omslaget er udført af Alex Secher. Bogen er sat med 11 pkt. Baskerville og trykt på 140 g kunsttryk 606, omslaget er 255 g offsetkarton 3273, clichéerne er fremstillet hos Carlsens Clichéfabrik A/S, København, og bogbinderarbejdet er udført af Jørn Gornitzka. — Bogen er trykt i 500 nummererede eksemplarer. Derudover vil et begrænset oplag blive stillet til rådighed for boghandelen.

376

